

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

September 2006

GLOBALISERING FØR OG NÅ

I 1846 tok britene ensidig vekk toll på import av korn. En økende liberalisering av handelen fulgte. Under perioden med gullstandard (1870—1913) bidrog som oftest internasjonale kapitalbevegelser til stabilisering av økonomier under stress.

Den globaliseringsperioden som startet rundt 1980, er vi fremdeles midt oppe i. De siste par tiår har den årlige veksten i internasjonal handel vært omtrent det dobbelte av veksten i globalt BNP.

Det internasjonale pengefondet har innsett at en revurdering av hensiktsmessigheten av frie kapitalbevegelser er på sin plass. Frie kapitalbevegelser er ikke noen forutsetning for fri handel. Ønskeligheten av fri handel er det liten uenighet om.

Martin Luther var ikke like progressiv på alle områder. For den opprørske presten tjente handel med andre land ”intet nyttig formål ... og ville ikke ha blitt tillatt om vi hadde hatt skikkelig regjeringer og prinser ...”¹ I hans århundre – det sekstende – hadde det internasjonale varebyttet ikke rare omfanget. Fra år 1500 til år 1600 seilte kun 770 skip fra Europa til resten av verden.

Pax Britannica og gullstandarden bringer landene nærmere sammen

Den første perioden med en akselerasjon i det økonomisk samkvem mellom land, kom i gang etter Napoleons tid – han tapte, som du husker, ved Waterloo i juni 1815. I 1846 tok britene ensidig vekk toll på import av korn. En økende liberalisering av handelen fulgte. Men også tid- og stedvis det motsatte, som da USA på 1860-tallet økte tollsatsene på ferdigvarer til temmelig høye nivåer, og lot dem forbli der til godt inn i det tyvende århundre.

I denne perioden eksporterer de rike landene ferdigvarer til fattige. Disse fattige landene – mange av dem kolonier – skiper råvarer og jordbruksprodukter tilbake til Europa.

---

¹ Sitatet her er hentet fra Bernanke (2006).

Regler for immigrasjon var liberale. I 1901 har USA nær 80 millioner innbyggere. I det påfølgende ti-året tar landet i mot snau 9 millioner immigranter. Først i 1921 setter USA grenser for innvandring. Det forhindrer ikke at Amerika i det siste tiåret av forrige århundre tar i mot like mange som i det første ti-året. Men med snart 300 millioner mennesker i USA, utgjør 9 millioner en langt mindre andel.

Med gull som fast og felles verdimåler for de fleste lands penger fra 1870 og frem til 1913, ble forholdene lagt godt til rette for eksport av kapital. Storbritannia, som med sin Pax Britannica så til at tingene i det store og hele gikk riktig for seg, hadde år om annet et spareoverskudd på fire-fem prosent av BNP. Det gav grunnlag for realinvesteringer og kapitalakkumulasjon i fattige land.

Under perioden med gullstandard bidrog som oftest internasjonale kapitalbevegelser til stabilisering av økonomier under stress. Med tillit til at gullverdien for valutaen vender tilbake – at myndighetene holder sitt løfte om seddelinnløsning i rent gull – innebærer finansielle kriser, der gullverdien faller litt og renten stiger litt, at kapital strømmer *inn* i landet. Den nye kapitalen gir tid til å områ seg, og anledning til å bringe eget hus i orden. Økning i arbeidsledighet etc. begrenses.

”Den andre tredveårskrigen” kalte Winston Churchill perioden 1914-1945, ut fra betraktningen at den andre verdenskrigen nærmest var for en forlengelse av den først å regne. Mellomkrigstiden er preget av stagnasjon og tilbakeskritt. Tollmurer bygges opp, og valutaer skives ned. Begge deler med sikte på å bedre eget lands konkurransemuligheter. Varehandel for landene i Vest-Europa målt i forhold til BNP, synker fra 14 prosent i 1913 til 9 prosent i 1950, dvs. samme nivå som i 1870. Først på slutten av 1980-tallet er handelen i vår del av verden tilbake på nivået fra 1913, relativt sett.

Tettere økonomisk samkvem etter den andre verdenskrigens slutt

Den andre perioden med globalisering starter i 1945 og strekker seg frem til rundt 1980. Hvorfor stanse ved 1980? Det andre oljeprissjokket var man mest opptatt av der og da. I ettertid vet vi at noe langt mer dramatisk fant sted på denne tiden; Kina starter Den lange marsjen inn i den globale økonomien. Under Deng Xiaoping skifter Kina kurs. Man åpner opp for utenlandske direkteinvesteringer og markedskreftene får gradvis friere spillerom. De fulle konsekvensene av Midtens rikes inntreden i den globale økonomien har vi enda ikke sett.

Perioden 1945-1980 kan vi kalle Bretton Woods tiden, etter konferansen som ble holdt her i 1944, der retningslinjene for internasjonalt økonomisk samkvem etter Den andre verdenskrigen ble streket opp. IMF og Verdensbanken ble de sentrale institusjonene. Et viktig formål var å unngå ”feila frå i går”, som Prøysen ville sagt, nemlig proteksjonisme og konkurrerende devalueringer.

Bestevilkårsprinsippet, der den tollreduksjon du gir til et land skal gjelde for alle andre, bidrog til en rask reduksjon i handelshindringer i regi av GATT, og til en markant økning i det internasjonale varebyttet. Stadig synkende transportkostnader virket på samme måte som lavere toll. Imidlertid valgte man å holde handel i jordbruksvarer og tekstil, så vel som mange typer tjenester, utenfor den generelle liberaliseringen.

Globaliseringen skyter ny fart rundt 1980

Den tredje globaliseringsperioden som startet rundt 1980, er vi fremdeles midt oppe i. De siste par tiår har den årlige veksten i internasjonal handel vært omtrent det dobbelte av veksten i globalt BNP. Nye runder med nedskjæringer i i handelshindringer har funnet sted, hvorav Uruguay-runden som ble avsluttet i 1994, etter å ha ligget nede i tre år, er den viktigste. Verdens handelsorganisasjon (WTO) tok over for GATT samtidig som 20 nye land kom med i organisasjonen. Den viktigste nyvinningen ved WTO er regelverket for håndtering av uenighet, det såkalte Dispute Settlement System.

Ved inngangen til 2005 opphørte den såkalte Multifiberavtalen av 1973, der verdens rikeste land hadde fastsatt kvoter for hvor mye tekstil- og konfeksjonsvarer de var villige til å kjøpe fra andre land. Hensikten var å beskytte egne bedrifter. For land som Kina og Norge var denne opphevelsen, som var vedtatt ti år tidligere, en udelt velsignelse. Kina kan underprise sine konkurrenter og øke produksjon og salg. Norge kan glede seg over raskt fallende priser på teko-produkter. Verre er det for land som Portugal og Mexico som ser sine markeder gli over på kinesiske hender.

Kontrollen med kapitalbevegelser ble gradvis uthulet og etter hvert mer eller mindre motvillig oppgitt. I juli 1990 var det i prinsippet fritt frem for innbyggere og bedrifter i de fleste OECD-land å plassere eller låne penger i den valuta de måtte ønske. Og i de typer finansielle instrumenter som markedet kunne by på.

Friere kapitalbevegelser – en blandet velsignelse

Parallelt med – og ikke uventet – førte frie kapitalbevegelser til friere valutakurser. Å holde fast valutakurs når store aktører i markedet, med mulighet til å flytte enorme beløp over fra en valuta de ikke liker til en valuta de liker, gjør nettopp det – selger unna thailandske baht for eksempel, mot dollar, som de gjorde sommeren 1997 – blir det, på et gitt tidspunkt, umulig for landet med den svake valutaen å stå imot. Enten må man la valutaen flyte. Nedover. Eller stenge for veksling. Thailand valgte det første. Malaysia det andre.

Krisen i Thailand spredte seg til andre land i Asia, for dernest å gjøre livet surt for folk i både Russland og i Latin-Amerika. Selv i ettertid er det ingen enighet om hvorfor krisen kom, og hvorfor den fikk det forløpet den fikk. Debatten raser om hvorvidt det internasjonale samfunn, anført av Det internasjonale pengefondet, håndterte krisen på en god måte eller ikke.

Den sterkeste kritikken av IMF, i betydningen av den med størst tyngde, kommer fra professor Joseph Stiglitz, som i 2001 attpå til mottok Nobels minnepris i økonomi.²

I Pengefondet har de rike landene, anført av USA, vist stor evne til å fremme ideer som tjener egne interesser. Blant disse er ønskeligheten av fri bevegelse av kapital over landgrensene. Imidlertid førte for lett tilgang på andre lands sparemidler til at prosjekter som ikke skulle hatt penger, fikk det. Finanshusene i Thailand – som bankene i Norge noen år tidligere – maktet ikke å skille klinten fra hveten. Frie kapitalbevegelser, sier Stiglitz, var "the single most

---

² Se Stiglitz (2006). Se også Basu (2003) for mange interessante refleksjoner. Blant annet denne: Folk går langt oftere på limpinnen enn hva individuell rasjonalitet tilsier. Gjerne den samme limpinnen. Når økonomene legger overdreven vekt på individuell rasjonalitet, får de ikke med seg dette poenget.

important factor leading to the crisis”. Og frie kapitalbevegelser, minner professoren om, er ikke noen forutsetning for fri handel som Stiglitz, som økonomer flest, er tilhenger av.

En revurdering av hensiktsmessigheten av frie kapitalbevegelser har IMF måttet medgi er på sin plass. Spesielt er korte bankinnskudd i utenlandsk valuta, der banken ikke har kurssikret innskuddet, meget farlige. Når slike innskudd finansierer lange utlån i egen valuta, har banken en dobbelt eksponering; på valuta så vel som på løpetid. En valutakrise kan i så fall lett føre til en bankkrise som i neste omgang gir en full økonomisk krise i landet. Nettopp dette opplevde landene i Asia i 1997—1998.

Litteratur:

Basu, K. (2003), ”Globalization and the politics of international finance: The Stiglitz verdict”, *Journal of Economic Literature*, 885—899

Bernanke, B. (2006), “Global Economic Integration: What's New and What's Not?”, Paper presented at symposium sponsored by Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, August 24-26, 2006

Stiglitz, J. E. (2005), “The overselling of globalization”, i Weinstein, M. M. (red.), *Globalization. What's new?*, Columbia University Press, New York

27. september 2006

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>